

พระพุทธศาสนาในสายตานักธรรมจาริกจีน
BUDDHISM IN THE EYES OF CHINESE PILGRIMS

สุรเวท โตเจริญ¹, พระมหาปริทัศน์ วรกจิโจ²
Suravet Tocharoen¹, Phramaha Paritas Vorakicco²

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

Buddha Panya Sri Thawarawadee Buddhist College

Corresponding Author Email: Paritat.Pom@gmail.com

Received 15 June 2025; Revised 29 June 2025; Accepted 30 June 2025

บทนำ

หนังสือชื่อเรื่อง “พระพุทธศาสนาในสายตานักธรรมจาริกจีน” แปลและเรียบเรียงโดย ส.ธรรมวิสัย ต้นฉบับคือข้อเขียนเรื่อง Buddhism in India as Described by the Chinese Pilgrims AD 399-698 ประพันธ์โดย Kanai Lal Hazra ซึ่งได้นำเผยแพร่ในธรรมจักร รวม 15 ตอน โดย กองบรรณาธิการธรรมจักร ได้รวบรวมและจัดพิมพ์เป็นหนังสือเล่มนี้ ซึ่งมีจำนวน 201 หน้า เนื้อหาโดยรวมของหนังสือเล่มนี้ เป็นเรื่องราวของนักธรรมจาริกจีนที่เดินทางไปอินเดีย 3 คน คือ ฟาเหียน เหยียงจั้ง และ อี้จิ้ง รวมทั้งเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในแง่มุมต่าง ๆ จากบันทึกของธรรมจาริกทั้ง 3 คน ซึ่งได้สะท้อนภาพของพระพุทธศาสนาในอินเดียสมัยนั้น

ผู้วิจารณ์มีความสนใจในหนังสือเรื่องพระพุทธศาสนาในสายตานักธรรมจาริกจีน เนื่องจากมีเนื้อหาในเชิงประวัติศาสตร์และพุทธศาสนา โดยเนื้อหาดังกล่าวได้สะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนอินเดียสมัยก่อน ที่แสดงถึงวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมทางพุทธศาสนา ทำให้สามารถทราบถึงต้นทุนทางสังคมของคนนั้น ซึ่งผู้วิจารณ์เคยศึกษาหัวข้อของต้นทุนทางสังคมในเชิงสังคมศาสตร์มาก่อน จึงเป็นแรงบันดาลใจส่วนหนึ่งที่ทำให้อยากอ่านและศึกษาหนังสือเล่มนี้

หนังสือเล่มนี้ประกอบไปด้วยเนื้อหา จำนวน 8 บท ได้แก่ บทที่ 1 เรื่องของนักธรรมจาริกจีน บทที่ 2 ชื่อของประเทศอินเดีย บทที่ 3 ชีวิตของพระสงฆ์ในอาราม บทที่ 4 พิธีกรรมของพระสงฆ์ บทที่ 5 วัตรปฏิบัติ สุขภาพของพระสงฆ์ บทที่ 6 สภาพทั่วไปของพระพุทธศาสนา บทที่ 7 พระพุทธศาสนาในยุคคุปตะและยุคหลัง คุปตะในอินเดีย บทที่ 8 พระพุทธศาสนาในยุคพระเจ้าหรรษวรมัน

เนื้อหา

บทที่ 1 เรื่องของนักธรรมจาริกจีน

ในยุคนั้น มีนักธรรมจาริกจีน 3 คนที่มีชื่อเสียง ได้แก่ ฟาเหียน เหยิงจ้งและอี้จิง ที่เดินทางไปอินเดีย เพื่อการปฏิบัติทางพุทธศาสนาที่ถูกต้อง และศึกษาภาษาสันสกฤตเพื่อศึกษาคำสอนของพุทธศาสนาจากเหล่านักปราชญ์ในพุทธศาสนา นอกจากนี้แล้วนักธรรมจาริกจีนทั้ง 3 รูป ยังได้เยี่ยมชมนิพยุคนิยสถานที่สำคัญและสืบหาพระคัมภีร์สำคัญทางพุทธศาสนาอีกด้วย อย่างไรก็ตามนักธรรมจาริกทั้ง 3 คนได้เดินทางไปในเส้นทางเดียวกัน ฟาเหียน เป็นนักธรรมจาริกจีนยุคแรก ๆ ที่ไปอินเดีย เขาศึกษาพุทธศาสนาที่เมืองฉางอานแต่รู้สึกไม่พอใจต่อการศึกษาที่นั่น จึงได้เดินทางไปอินเดีย เพื่อการศึกษา ตามที่ตนเองต้องการพร้อมกับพระสงฆ์รูปอื่น นอกจากนี้เขายังไปเพื่อสืบหาพระไตรปิฎกฉบับสมบูรณ์ที่จารึกด้วยภาษาดั้งเดิม โดยฟาเหียนเดินทางไปอินเดียตามเส้นทางทางบกและกลับสู่จีนโดยเส้นทางทะเล ทั้งนี้ในการเดินทางเขาได้แวะเยือนลังกา ชวาและสุมาตราในการเดินทางขากลับสู่จีนอีกด้วย

เหยิงจ้ง สืบเชื้อสายจากตระกูลขุนนางใหญ่และได้บวชที่วัดในเมืองโล่หยาง เขาได้ศึกษาพระสูตรต่าง ๆ อาทิเช่นพระสูตรฝ่ายมหายานจนแตกฉาน เขาได้เดินทางไปอินเดียในปี พ.ศ. 1172 โดยเส้นทางบกผ่านอาณาจักรมากมาย ระหว่างทางได้มีกษัตริย์จากแคว้นต่าง ๆ ทรงออกมาต้อนรับ และล้วนแต่อยากให้เขาพำนักอยู่เป็นการถาวรแต่เหยิงจ้งต้องการเดินทางกลับจีนเพื่อนำพระธรรมคำสอนกลับไปเผยแผ่ เหยิงจ้งได้เดินทางผ่านเส้นทางต่างๆเช่นทะเลและพายุหิมะเพื่อไปศึกษาพระสูตรและภาษาต่าง ๆ โดยเขาได้แวะเมืองสำคัญมากมาย อาทิเช่น ราชบุรี มลฑรา โอธยา โกสัมพี สาวตถิ กุสินารา นาลันทา และราชคฤห์ เป็นต้น เหยิงจ้งยังมีความฉลาดหลักแหลมและได้รับความนับถือและศรัทธาจากกษัตริย์พราหมณ์และประชาชนอินเดียมากมาย โดยเหยิงจ้งได้รับยกย่องให้เป็น เทพเจ้าแห่งมหายานและโมกษภิกษุของพระเจ้าหรรษวรมหาราช

อี้จิง บวชเมื่ออายุได้ 14 ปี เขาได้ศึกษาคัมภีร์ต่าง ๆ ในพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเหตุให้เขาอยากไปเรียนภาษาสันสกฤตและศึกษาคัมภีร์ของพุทธศาสนาในอินเดีย เขาเดินทางไปอินเดียทางเรือโดยผ่าน สุมาตรา ศรีวิชัย มะลายา อี้จิงได้เรียนภาษาสันสกฤต รวมทั้งศึกษาคัมภีร์การแพทย์และเวชศาสตร์ นอกจากนี้เขายังได้แปลคัมภีร์สันสกฤตอีกด้วย ช่วงปลายของชีวิต อี้จิงร่วมกับพระชาวอินเดียแปลคัมภีร์ 50 คัมภีร์ และรวบรวมเป็นหนังสือจำนวน 230 เล่ม

บทที่ 2 ชื่อของประเทศอินเดีย

ชาวจีนมีคำเรียกชื่อประเทศอินเดียหลายคำ อาทิเช่น เทียนชู เซนตู เสียนไท่ เหยิงจ้งให้ความเห็นว่า ชื่อทั้ง 3 เป็นการแปลความหมายที่ผิด โดยเขาคิดว่า ยินตูเป็นชื่อเรียกอินเดียที่เหมาะสมที่สุด คำว่า ยินตูในภาษาจีนหมายถึง พระจันทร์ ชาวอินเดียมักเปรียบพระจันทร์กับสัตว์บุรุษผู้สอนธรรมให้แก่ประชาชน เช่นเดียวกันกับพระจันทร์ที่สาดแสงสว่างให้แก่โลก ชาวจีนได้ใช้คำว่า ยินตู เป็นชื่อของประเทศอินเดีย นับตั้งแต่ยุคของเหยียนจ้งสืบมา อย่างไรก็ตาม อี้จิงได้กล่าวว่า ยินตู มิใช่ชื่อที่ถูกต้องสำหรับอินเดีย โดยคัมภีร์

พรหมศาสตร์ได้กล่าวไว้ว่า คำว่า อาณาจักรแห่งพรหมเป็นอีกชื่อหนึ่งที่ใช้เรียกอินเดีย รวมถึง คำว่า ชมพูทวีป ที่มาจากการรณคดีพระพุทธศาสนาก็ใช้เรียกเช่นกัน หากกล่าวถึงเรื่องของรูปทรงของอินเดีย เอียงจึงกล่าวไว้ว่า อินเดียมีรูปทรงคล้ายพระจันทร์ครึ่งดวง โดยหมายความถึงพื้นที่ทางตอนเหนือของอินเดียที่มีลักษณะกว้างหรืออ้วน ในขณะที่พื้นที่ทางตอนใต้ของอินเดียเป็นรูปสามเหลี่ยม นอกจากนี้ เอียงจึงยังได้แบ่งภูมิภาคของอินเดียออกเป็น 5 ภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก ภาคกลาง และภาคใต้

บทที่ 3 ชีวิตพระในวัด

เอียงจึงและอึ้งยังได้บันทึกเรื่องคำสอนของพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับเรื่องกิริยามารยาทและการปฏิบัติตัวของพระสงฆ์และชาวพุทธในอินเดียไว้หลายประเด็น อาทิเช่น การแสดงความเคารพ การนุ่งห่มจีวร การต้อนรับแขกผู้มาเยือนของพระสงฆ์ เครื่องบริขารที่จำเป็น รวมไปถึงระเบียบวินัยของภิกษุณีอีกด้วย นอกจากนี้ เขายังได้กล่าวยกย่องภิกษุณีและเรื่องของการจัดการกับมรดกของผู้ตายอีกด้วย เอียงจึงได้กล่าวถึงระบบการศึกษาของอินเดียสมัยนั้นว่า พระสงฆ์และคฤหัสถ์ต้องไปศึกษาที่มหาวิทยาลัยนันทา ซึ่งมีศาสตราจารย์มาคอยให้ศึกษา อาทิเช่น พระเวท เหตุวิทยา โดยมีอาจารย์ผู้สอนที่คงแก่เรียน ทั้งนี้มหาวิทยาลัยแห่งนี้ ยังได้รับเงินพระราชทานจากกษัตริย์อีกด้วย ที่มหาวิทยาลัยนันทามีพระสงฆ์เดินทางมาเรียนกว่า 30,000 รูป เพราะฉะนั้นจึงมีหอพักด้วยด้วย นอกจากนี้ภาพรวมของระบบการศึกษาในอินเดียยุคก่อนจะอาศัยการท่องจำมากกว่าการจดบันทึก อาทิเช่น การท่องจำพระไตรปิฎก เป็นต้น

บทที่ 4 พิธีอุปสมบท

การอุปสมบทในอินเดียสมัยนั้นต้องมีการตรวจคุณสมบัติของผู้ที่ต้องการบวชอย่างเคร่งครัด โดยพระอุปัชฌาย์และพระอาจารย์เป็นผู้ที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากเป็นผู้สอนและประกอบพิธีกรรมให้อึ้งยังได้กล่าวถึงฤดูกาลต่าง ๆ ในอินเดีย โดยผู้บวชจะบันทึกเวลาบวชที่แน่นอนว่า ต้องการบวชช่วงฤดูใดและบวชในเวลากลางวันหรือกลางคืน ในอินเดียสมัยนั้นจะให้ความสำคัญกับลำดับอาวุโสของพระเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ การจำพรรษาเป็นกิจที่สำคัญมากเช่นเดียวกัน เนื่องจากเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในอินเดียสมัยนั้นมาช้านาน โดยพระสงฆ์ต้องอยู่ประจำที่ในช่วงฤดูฝนเป็นเวลา 3 เดือน อึ้งยังได้บันทึกเรื่องพิธีบวราณาที่ทำในวันออกพรรษาเพื่อให้พระสงฆ์ได้สารภาพความผิดที่ตนเองได้ทำในระหว่างจำพรรษา นอกจากนี้การสวดมนต์และการไหว้เจดีย์ในสมัยนั้นมีความสำคัญมากเช่นกัน และเรื่องสุดท้ายในหมวดนี้ที่ได้บันทึกไว้คือระเบียบพิธีกรรมเกี่ยวกับกัมปียภูมิหรือพื้นที่สำหรับใช้เป็นคร้วของพระสงฆ์ ตามธรรมเนียมของอินเดียพระสงฆ์จะกำหนดให้อารามทั้งอารามเป็นกัมปียภูมิ อย่างไรก็ตามพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ใช้ส่วนใดส่วนหนึ่งในอารามเป็นกัมปียภูมิเท่านั้น

บทที่ 5 วิธีรักษาสุขภาพของพระสงฆ์

เอียงจึงได้บันทึกไว้ว่าพระสงฆ์รวมถึงชาวอินเดียเป็นผู้ที่รักสุขภาพและความสะอาดมาก หากเกิดการเจ็บป่วย ผู้นั้นจะอดอาหารถึง 7 วัน ซึ่งโดยทั่วไปคนป่วยมักมีอาการดีขึ้น แต่หากอาการยังไม่ดีขึ้นจึงจะกิน

ยา ในเรื่องของสุขอนามัย พระสงฆ์จะทำความสะอาดฟันและลิ้นด้วยไม้สีฟัน และล้างมือและเท้าก่อนฉันอาหารภาชนะต่าง ๆ ต้องทำความสะอาดและจัดเก็บเป็นอย่างดี อินเดียในยุคนั้น ผู้คนจะอาบน้ำชำระร่างกายบ่อยมาก โดยได้บันทึกไว้ว่ามีโรงอาบน้ำตั้งอยู่เกือบทุกที่ ทั้งพระและคฤหัสถ์ล้วนใส่ใจในสุขภาพ โดยออกกำลังด้วยการเดินและการกินแต่พอดีตามเวลาที่เหมาะสม นอกจากนี้ อัจฉิงยังได้กล่าวถึงแพทย์ในอินเดียว่าเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญสูงและควรค่าแก่การเคารพเพราะช่วยชีวิตคนไข้ให้รอดพ้นจากความตาย อัจฉิงยังได้กล่าวถึงเรื่องของสุขภาพที่เสื่อมเสียอันเนื่องมาจากธาตุทั้ง 4 เปลี่ยนแปลงตามคำกล่าวของพระพุทธเจ้า รวมถึงการใช้สมุนไพรเช่น สมอในการรักษาโรคท้องร่วง การใช้สมุนไพรรักษาไข้ อย่างไรก็ตาม ได้มีการบันทึกไว้ว่าชาวอินเดียไม่ชอบกินหัวหอมเพราะมีกลิ่นเหม็นและไม่สะอาด แต่สำหรับพระสงฆ์แล้วสามารถฉันหัวหอมได้ในเวลาที่อาพาธเท่านั้น

บทที่ 6 พระพุทธศาสนาในจีนยุคราชวงศ์ต่างๆ ระหว่างศตวรรษที่ 3 – 17 (พุทธศตวรรษที่ 8 – 22)

สุมาเอียนได้เป็นปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์จิ้นใน ค.ศ.280 และต่อมานายพลลี้ยูที่สืบเชื้อสายจากสุมาเอียนได้ตั้งราชวงศ์ใหม่ขึ้น ได้แก่ ราชวงศ์ลิวซุง จากบันทึกเอกสารของจีน ศาสนาพุทธได้แพร่หลายในจีน โดยการอุปถัมภ์ของจักรพรรดิจิ้นใต้ มิใช่จักรพรรดิจินทางตอนเหนือ อาทิเช่น จักรพรรดิเหลียงวู่ตี้ โดยพระองค์สนับสนุนให้มีการรวบรวมพระไตรปิฎกขึ้นเป็นภาษาจีน และมีการสร้างวัดมากมาย ทำให้ชาวจีนหันมานับถือพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง ต่อมาในสมัยราชวงศ์สุย จักรพรรดิเวินตี้ ซึ่งเปรียบเสมือนพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดีย ได้สร้างความเจริญให้ถึงพุทธศาสนาเป็นอันมาก โดยพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุและสร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานไว้ทั่วประเทศจีน ส่วนในยุคราชวงศ์ถัง พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองอย่างมากเช่นกัน โดยปรากฏอยู่ในศิลปะวัฒนธรรมของจีนในสมัยนั้น นอกจากนี้ยังมีการบันทึกไว้ว่าจักรพรรดิวู่โหว ได้ทรงออกบวชเป็นภิกษุณีและทรงงานหนักในการเผยแผ่พุทธศาสนา รวมไปถึงทรงสร้างปฏิมากรรมและวรรณกรรมไว้มากมาย ดังนั้นจึงถือว่าเป็นยุคแห่งพุทธศิลป์และความรุ่งเรืองทางปรัชญาของพุทธศาสนา

บทที่ 7 พระพุทธศาสนาในยุคคุปตะและยุคหลังคุปตะในอินเดีย

ศรีคุปตะมหาราช ทรงตั้งราชวงศ์คุปตะขึ้นในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 9 ในยุคนั้นพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก และรวมถึงด้านการเมืองอีกด้วย โดยพระเจ้าศรีคุปตะได้สร้างวัดขึ้นมากมาย ซึ่งเรื่องนี้ได้ถูกบันทึกโดยอัจฉิง ทั้งนี้หวังเฮียน จื้อ ยังได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับลังกา ในด้านพุทธศาสนา โดยกษัตริย์ลังกาได้ทรงสร้างวัดขึ้นที่พุทธคยา นอกจากนี้ฟาเหียนยังได้บันทึกไว้ว่า ฌปาณลิบุตร มีวัดนิกายเถรวาทและมหายานที่มีพระสงฆ์พำนักอยู่มากมายและมียังการสร้างพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ ณ เจดีย์ทั้ง 4 มุมเมือง ส่วนในสมัยพระเจ้าจันทรคุปตะที่ 2 พุทธศาสนาก็มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากเช่นกันโดยมีหลักฐานปรากฏว่าประชาชนจะดำรงตนอยู่ในศีลในธรรม โดยภาพรวมแล้ว ราชวงศ์ของอินเดียในยุคนั้นได้

อุปถัมภ์และนับถือพุทธศาสนารวมทั้งปฏิบัติตนด้วยความเคารพต่อวัดและพระสงฆ์อย่างสูงสุด ณ เมืองปาฏลีบุตร มฤรา สารนาถ พุทธคยาและนาลันทา ล้วนเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาในยุคราชวงศ์คุปตะครองอินเดีย ในสมัยนั้นได้มีนักปราชญ์และวรรณกรรมคัมภีร์ที่มีการแปลจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาจีนเกิดขึ้นมากมาย

บทที่ 8 พระพุทธศาสนาในยุคพระเจ้าหรรษวรรณะ

พระเจ้าหรรษวรรณะเป็นมหาราชที่ทรงอำนาจมาก ก่อนขึ้นครองราชย์พระองค์ได้ทรงพบกับพระโพธิสัตว์และได้ทรงให้คำมั่นสัญญาว่าจะปกครองบ้านเมืองด้วยความเมตตากรุณา ซึ่งส่งผลให้อาณาจักรของพระองค์มีความเจริญรุ่งเรืองและมีกองทัพที่ยิ่งใหญ่มาก พระองค์ทรงนับถือทั้งนิกายเถรวาทและมหายาน อีกทั้งยังทรงอุปถัมภ์พุทธศาสนาและศาสนาฮินดูอีกด้วยด้วยพระองค์ทรงสร้าง สถูป และปฎิมาสถานประดิษฐานทั่วราชอาณาจักร นอกจากนี้เฮียนจิงได้พบกับพระเจ้าหรรษวรรณะและได้เป็นกัลยาณมิตรต่อกันด้วย พระเจ้าหรรษวรรณะได้ทรงจัดการประชุมขึ้นระหว่างนิกายมหายาน เถรวาทและพราหมณ์ ในเรื่องการบริหารจัดการ พระองค์ทรงแบ่งเวลาทุกวันออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่ ช่วงบริหารปกครองบ้านเมืองและช่วงบำเพ็ญพระกุศล พระองค์ทรงมีศรัทธาอย่างมากในพุทธศาสนาและได้ทรงสร้างพุทธสถานมากมาย พระเจ้าศิลาทิยะ เป็นกษัตริย์อีกพระองค์ที่ทรงศรัทธาในพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก บันทึกของเฮียนจิง ยังกล่าวไว้อีกว่า พราหมณ์เกิดความอิจฉาพระสงฆ์เนื่องจากกษัตริย์ทรงอุปถัมภ์พุทธศาสนามาก จนทำให้พราหมณ์วางแผนปลงพระชนม์กษัตริย์แต่ไม่สำเร็จ จากบันทึกนี้แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในอินเดียยุคโบราณได้เป็นอย่างดี โดยมีข้อมูลสนับสนุนจากจำนวนพระสงฆ์ที่นับแสนรูปที่มาจากหลากหลายนิกาย กระจายอยู่ทั่วภายในราชอาณาจักร

บทวิจารณ์

ผู้วิจารณ์ใช้หลักการวิเคราะห์และวิจารณ์งานประพันธ์ของหนังสือเล่มนี้ โดยพิจารณาจาก 4 ประเด็นหลัก ได้แก่

- 1) คุณค่าด้านวรรณศิลป์ ได้แก่ การร้อยเรียงถ้อยคำของหนังสือ ความรู้สึกและความหมายของถ้อยคำและภาษาที่ผู้แต่งเลือกใช้
- 2) คุณค่าด้านเนื้อหาสาระ แนวคิดและวิธีนำเสนอ โดยกล่าวควบคู่กันไปกับการวิเคราะห์และวิจารณ์
- 3) คุณค่าด้านสังคม กล่าวคือ วรรณกรรมสามารถสะท้อนให้เห็นสภาพของสังคมได้อย่างไรและสามารถรื้อสร้างสังคมได้อย่างไร
- 4) การนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยผู้อ่านสามารถนำแนวคิดและประสบการณ์จากเรื่องที่อ่านไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างไร

ผู้วิจารณ์จะใช้วิธีวิจารณ์ดังกล่าวนี้ โดยกล่าวถึงองค์ประกอบของหนังสือที่โดดเด่นและสามารถสะท้อนส่วนสำคัญของบทประพันธ์ได้ โดยสะท้อนแง่มุมด้านต่างๆ อาทิเช่น ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา และวรรณศิลป์ เป็นต้น

ประเด็นที่เห็นด้วย

1. ภาพรวมของหนังสือ

หนังสือเรื่อง “พระพุทธศาสนาในสายตานักธรรมจาริกจีน” เป็นหนังสือที่รวบรวมเรื่องราวหลากหลายแง่มุม จากบันทึกของนักธรรมจาริกจีน 3 คน แปลโดย ส.ธรรมวิสัย ซึ่งได้บรรยายและถ่ายทอดโดยแบ่งเนื้อหาเฉพาะเรื่องและรวบรวมเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกันคนละเวลาในอินเดียยุคก่อนเข้าด้วยกัน โดยแสดงแนวคิดรวบยอด หรือ concept ของเนื้อหาประเภทเดียวกันไว้ในบทเดียวกัน ทำให้ผู้อ่านสามารถมองเห็นภาพรวมได้ในคราวเดียวโดยไม่ยาก นอกจากนี้ เวลาอ่านจะเกิดความต่อเนื่องของเหตุการณ์ ซึ่งง่ายต่อการทำความเข้าใจ ติดตามเรื่องราว และจินตนาการ โดยหนังสือมีจำนวนทั้งสิ้น 8 บท ซึ่งเป็นจำนวนที่ไม่มาก และไม่น้อยจนเกินไป อีกทั้งเนื้อหาในแต่ละบทมีจำนวนที่พอดี ผู้อ่านสามารถใช้เวลาไม่มากในการอ่านแต่ละบท เปรียบเสมือนการชมละคร 8 เรื่อง 8 รัชชาติ โดยเกิดอรรถรสที่น่าดึงดูดและไม่น่าเบื่อ

2. ด้านวรรณศิลป์

ผู้เขียนมีความสามารถในการใช้ภาษาในการถ่ายทอดความรู้ด้านวิชาการได้เป็นอย่างดี โดยสามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างสละสลวย นอกจากนี้ผู้เขียนยังสามารถเลือกสรรคำมาใช้ถ่ายทอดได้ถูกต้องกับบริบท อาทิเช่น บริบทด้านพุทธศาสนา บริบทด้านวัฒนธรรมและบริบทด้านประวัติศาสตร์ เป็นต้น โดยมีการใช้คำภาษาบาลีสอดแทรกเพื่อให้ได้ความหมายที่ลึกซึ้งและเกิดอรรถรส นอกจากนี้ผู้เขียนยังใช้กลวิธีการเขียนเหมือนการเล่าเรื่องราวในอดีต โดยสามารถถ่ายทอดเหตุการณ์ที่สำคัญต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ที่มีความซับซ้อนและเป็นทางการได้ โดยผู้อ่านไม่รู้สึกลึกลับความเป็นทางการแต่เหมือนมีผู้รู้มาเล่าเรื่องราวให้ฟัง ทำให้อ่านแล้วไม่อาจวางหนังสือลงได้เพราะมีความน่าติดตาม อาจกล่าวได้ว่า ผู้เขียนได้สื่อสารโดยผ่านการเล่าเรื่องในอดีตนั้น ซึ่งหมายถึงการใช้เทคนิคแบบการบรรยายโวหาร (Narration)

ในส่วนของการถ่ายทอดเนื้อหา ด้าน สถานที่ ทิวทัศน์ วัฒนธรรม และสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอินเดียในยุคโบราณ ผู้เขียนสามารถพรรณนาได้อย่างเห็นภาพและมีความลึกซึ้ง จัดเป็นการพรรณนาโวหาร (Description) ที่มีคุณภาพและทำให้ผู้อ่านเห็นภาพตามได้ นอกจากนี้ผู้เขียนยังสามารถใช้คำคุณศัพท์ ซึ่งมีหน้าที่ขยายคำนามและคำสรรพนามได้เป็นอย่างดี จึงทำให้เรื่องราวในอดีตกลับมามีชีวิตอีกครั้ง เหมือนผู้อ่านได้เข้าไปอยู่ในเหตุการณ์จริง

สำหรับความรู้ในด้านคำศัพท์ ผู้เขียนมีความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับคำในภาษาบาลี กล่าวคือเนื้อหาบางช่วงในหนังสือมีการอธิบายความหมายของคำประกอบคำศัพท์เฉพาะที่เป็นภาษาบาลี ซึ่งทำให้ผู้อ่านสามารถอ่านเกิดความเข้าใจและอ่านได้อย่างสันทัด เกิดความน่าดึงดูดในการอ่านและเกิดจินตนาการ อีก

หนึ่งประเด็นที่ผู้เขียนสามารถสร้างเสน่ห์และความเข้าใจให้กับผู้อ่านคือ การแสดงภาพประกอบเนื้อหาในหนังสือที่เกี่ยวกับสถานที่และวัตถุต่าง ๆ ที่มีอยู่จริง โดยแทรกภาพเหล่านั้นไว้ในตอนท้ายแต่ละบท ทำให้ผู้อ่านสามารถเกิดจินตนาการ มองเห็นภาพและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมของอินเดียสมัยนั้นได้อย่างชัดเจน

3. ด้านการถ่ายทอดเนื้อหาสาระ

ผู้เขียนสามารถถ่ายทอดเรื่องราวของการเดินทางสมัยโบราณ การเจริญสัมพันธไมตรีทางพุทธศาสนากับต่างประเทศ และรูปแบบทางการเมืองการปกครองที่มีเนื้อหาในเชิงวิชาการผนวกกับสารคดีได้อย่างชัดเจน ในส่วนของเนื้อหาที่มีความเป็นวิชาการ ผู้เขียนใช้ประโยคที่อ้างอิงถึงนักคิด นักปรัชญา หรือนักทฤษฎีเพื่อกล่าวเสริมหลักการต่าง ๆ ซึ่งทำให้เนื้อหานั้น ๆ เกิดความน่าเชื่อถือและมีความเป็นวิชาการ นอกจากนี้ ในบางช่วงผู้เขียนได้อธิบายความหมายของคำศัพท์เฉพาะไว้เพิ่มเติม ในขณะที่บางช่วงผู้เขียนได้ถ่ายทอดเนื้อหาโดยแสดงความคิดเห็นสลับกับข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ ซึ่งเป็นการฝึกให้ผู้อ่านได้ใช้ความคิด พินิจพิจารณาข้อมูลสลับกับการรับข้อมูลแบบการสื่อสารทางเดียว ซึ่งทำให้ผู้อ่านได้ฝึกกระบวนการคิดแบบ critical thinking เทคนิคนี้ได้สร้างความเพลิดเพลินในการอ่านหนังสือ อย่างไรก็ตาม ในขณะเดียวกันยังสามารถทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้อีกด้วย เนื่องจากผู้อ่านต้องเชื่อมโยงความรู้เดิมที่มีอยู่เข้ากับความรู้ใหม่ที่ได้จากหนังสือเล่มนี้ เสมือนการค้นพบจิ๊กซอว์ตัวใหม่ ซึ่งนับเป็นการถ่ายทอดเนื้อหาที่ดีและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

4. คุณค่าด้านสังคม

การศึกษาพุทธศาสนาในเชิงลึกและเกิดความแตกฉานอาจมิใช่การศึกษาด้านคำสอน และพระไตรปิฎกเพียงอย่างเดียว หากแต่ควรศึกษาพุทธศาสนาในเชิงประวัติศาสตร์ด้วย เพื่อให้ทราบถึงที่มาและที่ไป รวมทั้งความเป็นมาของเรื่องราวต่างๆ และยังสามารถใช้ประวัติศาสตร์ประกอบการวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆในทางพุทธศาสนา ซึ่งทำให้เกิดมุมมองและเห็นภาพที่แตกต่างออกไป เป็นการเพิ่มความรู้อีกมุมหนึ่งในการเรียนพุทธศาสนาได้ซึ่งเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้สามารถตอบโจทย์ดังกล่าว

หนังสือเล่มนี้ได้ให้ความรู้ด้านพุทธศาสนาในเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสามารถสร้างแรงบันดาลใจเชิงบวกต่อทั้งพระและฆราวาส ในการค้นคว้าหาความรู้ด้านพุทธศาสนาเพิ่มเติมเนื่องจากก่อให้เกิดทั้งความรู้และความศรัทธา โดยกระบวนการดังกล่าวสามารถสร้างนักอ่าน นักคิด และนักวิชาการด้านพุทธศาสนาได้ ซึ่งเป็นกำลังที่สำคัญในการจรรโลงศีลธรรมให้กับสังคมในยุคปัจจุบันที่ให้ความสำคัญด้านวัตถุและการสื่อสารแบบดิจิทัลเพิ่มมากขึ้น ได้กลับมาให้ความสำคัญกับคำสอนในทางพุทธศาสนา โดยผลิตผลงานวิชาการ บทความ และอาจกระตุ้นให้เกิดผู้เทศน์ที่ทำงานให้กับพุทธศาสนามากขึ้น

นอกจากนี้การอ่านหนังสือในเชิงพุทธประวัติและประวัติศาสตร์การจาริกในต่างแดน ยังก่อให้เกิดพลังบวกในการทำมาความดี เนื่องด้วยตัวอย่างมากมายในหนังสือที่แสดงให้เห็นถึงความเมตตากรุณา และความมีคุณธรรมของคนในอินเดียยุคโบราณที่มีจิตศรัทธาและเลื่อมใสในพุทธศาสนา อาทิเช่น การสละวัตถุและปัจจัย

ให้แก่สังคมและประเทศชาติ ซึ่งหากผู้อ่านได้กระทำตามอย่าง อาจสามารถสร้างแรงกระเพื่อม และช่วยให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงและเกิดเป็นสังคมแห่งการให้แบบไม่มีที่สิ้นสุด

5. ความรู้ที่ได้จากหนังสือ

เมื่ออ่านหนังสือเล่มนี้แล้ว ผู้อ่านสามารถเห็นภาพที่แตกต่างระหว่างสังคมในสมัยโบราณกับสังคมในยุคปัจจุบันอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ ตีความและการเข้าใจคุณค่าในสิ่งที่เป็นนามธรรมซึ่งยากแก่การทำความเข้าใจในเชิงลึก อาทิเช่น ในอินเดียยุคโบราณ ครูซึ่งเป็นผู้ถ่ายทอดสรรพวิชาความรู้ได้รับการยกย่องอย่างสูงด้วยการสรรเสริญจากทั้งประชาชนและข้าราชการ อาทิเช่น อาจารย์ของเหล่าพราหมณ์ที่ต่างทุ่มเทร่างกายแรงใจสั่งสอนศิษย์ของตนด้วยความอดทน จนศิษย์ต่างสำเร็จการศึกษาและกลายเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ โดยเมื่อศิษย์ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ก็ได้กลับมาตอบแทนพระคุณของครูอาจารย์ที่เคยสอนสั่งตน

อย่างไรก็ตาม ในสภาพสังคมปัจจุบัน ครูหรืออาจารย์ เป็นเพียงอาชีพหนึ่งที่ทำเพื่อหาเลี้ยงชีพแลกกับรายได้ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะยังมีครูที่รักในอุดมการณ์ทุ่มเทร่างกายแรงใจในการสอนและอุทิศตนและเวลาให้กับศิษย์ แต่ก็มีได้รับการยกย่องเทิดทูนเท่ากับครูในสมัยอินเดียโบราณ อาจเป็นด้วยอิทธิพลจากปัจจัยมากมายที่เปลี่ยนแปลงตามโลกในยุคปัจจุบัน เช่นค่านิยมในสังคมและอิทธิพลจากวัฒนธรรมในโลกตะวันตก

นอกจากนี้ หนังสือเล่มนี้ยังให้ผู้อ่านยังได้รับความรู้ในเชิงรัฐศาสตร์อีกด้วย กล่าวคือในการพัฒนาและเผยแผ่พุทธศาสนา กระบวนการดังกล่าวสามารถเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวางในสังคม หากได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ โดยการบริจาคทรัพย์ การสร้างถาวรวัตถุทางพุทธศาสนา และการสนับสนุนวรรณกรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งล้วนแล้วแต่ได้รับการส่งเสริมอันเกิดจากพระราชศรัทธาของกษัตริย์และเจ้านายหลายพระองค์ ซึ่งทำให้พระพุทธศาสนาสามารถเจริญถึงขีดสุดได้ ดังนั้น ผู้ปกครองหรือประมุขแห่งรัฐย่อมมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการทำนุบำรุงและการคงไว้ของพระพุทธศาสนา

ประเด็นที่เห็นต่าง

1. ผู้แปลควรแสดงประวัติย่อของ Kanai Lal Hazra ซึ่งเป็นผู้เขียนต้นฉบับของข้อเขียน เรื่อง Buddhism in India as Described by the Chinese Pilgrims AD 399-698 เนื่องจากท่านเป็นนักวิชาการที่มีชื่อเสียง ได้รับการยกย่องและยอมรับจากนักวิชาการมากมาย รวมทั้งยังได้ผลิตผลงานการประพันธ์หนังสือเกี่ยวกับพุทธศาสนาซึ่งเป็นที่ยอมรับไปทั่วโลก อีกทั้งยังได้เขียนบทความเกี่ยวกับ รัชกาลที่ 4 ในด้านพุทธศาสนาอีกด้วย ทั้งนี้ การแสดงประวัติของผู้เขียนต้นฉบับ นอกจากจะเป็นการสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้อ่านและประกาศเกียรติคุณของผู้เขียนหนังสือแล้ว ยังสามารถเอื้อประโยชน์แก่ผู้อ่านที่ต้องการศึกษางานเขียนชิ้นอื่นของ Kanai Lal Hazra อีกด้วย

2. การถอดเสียงคำอ่านในภาษาจีนเป็นให้ตัวสะกดในภาษาไทยยังไม่ถูกต้อง เนื่องจากเนื้อหาบางบท มีคำศัพท์ที่เมื่อสะกดเป็นภาษาไทยและอ่านออกเสียงแล้ว มีเสียงที่ไม่ตรงกับความหมายของคำ อาทิเช่น

คำว่า “อู๋หมิง” ในหน้าที่ 60 ซึ่งที่ถูกต้องควรสะกดด้วยคำว่า “อู่หมิง” ซึ่งหมายถึง เนื้อหาความรู้ทั้ง 5 ส่วน หากจะอธิบายถึงความหมายในแต่ละคำแล้ว “อู่” แปลว่า ห้า และ “หมิง” หมายถึง เนื้อหาความรู้ นอกจากนี้ ยังมีคำว่า “เซิงหมิง” ซึ่งอยู่ในหน้าเดียวกัน โดยคำที่ถูกต้องควรใช้ด้วยคำว่า “เซิงหมิง” ซึ่งแปลว่า ศัพทวิทยา เนื่องจาก “เซิง” หมายถึง เสียงหรือศัพท์ ส่วน “หมิง” แปลว่า เนื้อหาความรู้ อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์หลักของหนังสือเล่มนี้มิได้มุ่งถ่ายทอดและให้ความรู้ในด้านภาษาจีนและภาษาศาสตร์ การสะกดคำที่ถูกต้องอย่างดังกล่าว จึงมิใช่ประเด็นหลักขององค์ความรู้ในหนังสือเล่มนี้ หากแต่ถ้าสามารถปรับปรุงในส่วนนี้ได้ จะทำให้หนังสือเล่มนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3. เนื่องจากเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้เป็นการรวบรวมงานเขียนของ Kanai Lal Hazra โดยกองบรรณาธิการธรรมจักร ซึ่งได้นำเผยแพร่ในธรรมจักร รวมทั้งหมด 15 ตอน ถ้ามีการอ้างอิงบรรณานุกรมของธรรมจักรทั้ง 15 ตอนดังกล่าว จะช่วยให้ผู้อ่านที่สนใจงานเขียนนี้ สามารถสืบค้นเพื่ออ่านงานเขียนเวอร์ชันเดิมที่ยังไม่มีการเรียบเรียง ซึ่งอาจเพิ่มอรรถรสในการอ่านในอีกรูปแบบหนึ่งและผู้อ่านอาจได้รับข้อมูลเพิ่มเติมนอกเหนือไปจากเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้

4. การแสดงภาพประกอบของเนื้อหาที่เขียนในแต่ละบท ผู้เขียนควรมีการระบุแหล่งที่มาของภาพ และระบุสถานภาพลิขสิทธิ์ของภาพ นอกจากนี้ในแต่ละบทควรใช้ระบบอ้างอิงเดียวกันทั้งหมด เพื่อให้แน่ใจว่าภาพทุกภาพสามารถเชื่อถือและพิสูจน์ได้ การอ้างอิงดังกล่าวยังเป็นการลดการโต้เถียงที่อาจเกิดขึ้นจากความเห็นที่ไม่ตรงกันและการละเมิดลิขสิทธิ์ รวมไปถึงการให้ผู้อ่านสามารถค้นคว้าเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลที่อ้างอิง

กล่าวโดยสรุป หนังสือเล่มนี้เป็นงานเขียนที่มีคุณค่าในเชิงวิชาการและศาสนาอย่างยิ่ง เนื่องจากนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์อินเดียโบราณอย่างครอบคลุม ผ่านการบรรยาย พรรณนา และวิเคราะห์จากหลักฐานชั้นต้นที่เชื่อถือได้ นั่นคือบันทึกการเดินทางของนักธรรมจาริกชาวจีน ซึ่งได้เดินทางมายังดินแดนพุทธภูมิในช่วงเวลาต่าง ๆ เพื่อแสวงหาพระธรรมคำสอน ตลอดจนสำรวจสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า การนำเสนอในหนังสือมิใช่เพียงการถ่ายทอดข้อมูลเชิงพรรณนาเท่านั้น หากแต่ยังมีการจัดระเบียบเนื้อหาอย่างมีระบบ ประกอบด้วยภาพประกอบที่ช่วยเสริมความเข้าใจในเชิงภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมให้ชัดเจน สิ่งเหล่านี้ทำให้หนังสือเล่มนี้เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับนักศึกษา ที่ต้องการแหล่งข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์และศาสนา นักวิชาการ ผู้แสวงหาหลักฐานในการศึกษาวิจัย นักประวัติศาสตร์และนักวัฒนธรรมศึกษา ที่ทำความเข้าใจพุทธศาสนาในบริบทข้ามวัฒนธรรม และ ผู้สนใจทั่วไป ที่ต้องการเรียนรู้ความเป็นมาของพุทธศาสนา

ข้อสังเกตสำคัญที่หนังสือเน้นย้ำอย่างชัดเจน คือ ความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในอินเดียยุคโบราณ ซึ่งเกิดขึ้นได้ด้วยองค์ประกอบหลักสองประการ ได้แก่ การอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ เช่น พระเจ้าอโศกมหาราช ผู้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้แพร่หลายออกไปทั้งภายในและนอกชมพู

ทวีป ศรัทธาของประชาชนทั่วไป แสดงให้เห็นถึงการหยั่งรากของพระธรรมในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนในยุคนี้เป็นอย่างดี

ด้วยเหตุนี้ หนังสือจึงเป็นแหล่งข้อมูลเชิงพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ แต่ยังเป็นแรงบันดาลใจให้นักวิชาการทั่วโลก ทั้งในระดับชาติและนานาชาติ ให้หันมาศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย ตลอดจนบทบาทของนักธรรมจาริกจีน เป็นผู้เชื่อมโยงปัญญาระหว่างวัฒนธรรมตะวันตกและตะวันออกอย่างสำคัญ โดยสรุป หนังสือเล่มนี้จึงอาจถือได้ว่าเป็น “สื่อกลางทางประวัติศาสตร์ศาสนา” ที่เชื่อมอดีตกับปัจจุบัน และมีศักยภาพในการสร้างแรงกระตุ้นให้เกิดการศึกษาวิจัยในอนาคตอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

ส. ธรรมวิสัย. (2562). *พระพุทธศาสนาในสายตานักธรรมจาริกจีน*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.
 เอมอร์ ดิสปัญญา, วิริยา วัฒนวรการ. (2548). *การเขียนอนุচ্ছেทชนิดต่างๆ (Paragraph Writing in Different Forms)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.